תלמוד בבלי · אחרונים · חידושי אגדות · סדר קדשים

מהרש"א - חידושי אגדות
על ערכין

רבי שמואל אליעזר איידלס [המהרש"א]

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

מהרש"א - חידושי אגדות על ערכין

רבי שמואל אליעזר איידלס [המהרש"א]

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/מהרשא-חידושי-אגדות-על-ערכין/
הקובץ נוצר ב־20 בנובמבר 2026 מגרסה v39-202611200317 של הספרייה.

תוכן העניינים

דף ח: 4
דף י: 4
דף יא: 5
דף יא: 6
דף יג: 6
דף יג: 6
דף טו: 7
דף טו: 8
דף טז: 10
דף טז: 12
דף יז: 14
דף ל: 15
דף לא: 15
דף לב: 15
דף לג: 15

דף ח:

צדקתך כהררי אל אלו נגעי אדם כו'. ע"פ מ"ש פ"ק דקידושין שדרש אבימי מזמור לאסף כו' ופרש"י קינה מבעי ליה אלא שאמר שירה על שכילה הקב"ה חמתו על העצים והאבנים ומתוך כך הותיר פליטה כו' וכה"א כלה ה' חמתו ויצת אש בציון עכ"ל כמו כן קאמר הכא צדקה עושה הקב"ה שלא כילה חמתו על האדם בנגעיו אלא על הבתים משפטו תהום רבה שיהיו נגעים בהם ג' שבועות וק"ל:

ר"א אומר כובש. פרש"י הקב"ה כובש ומסתיר עונות תחת מחילות כסא הכבוד כו' עכ"ל לפי זה לא הוה כובש ונושא מענין א' אבל בפ"ק דר"ה פרש"י כובש כך מאזנים של זכות ומכריעים את העונות יכבוש עונותינו יכרעו כו' ע"כ ויהיה כובש ונושא שפיר מענין א' וצ"ל לפי זה הא דקאמר רבה כר"א דה"ק צדקתך שאתה עושה עמנו צדקה מפני שמשפטיך דהיינו עונות מוכרעין ע"י שאתה כובש כף הזכיות למטה בתהום רבה ורש"י פירש בע"א הכא לפי פירוש שיטתו כאן וק"ל:

דף י:

א"ל אפשר מלך כו' וספרי חיים וספרי מתים פתוחים כו'. כדקאמר פ"ק דר"ה ג' ספרים נפתחין בר"ה כו' צדיקים לחיים ורשעים למיתה ובינונים בכלל אם לחיים נכתבים ביוה"כ אם למיתה ובכלל ספרי חיים וספרי מתים הוא דקאמר הכא וק"ל:

וישראל אומרים שירה. היינו שירת הלל אבל שירת אז ישיר אומרים בראש השנה וביה"כ דאינו אלא סיפור דברים שירה שאמרו משה וישראל וכה"ג כתבו התוס' די"ל בר"ה ויה"כ והחיות ישוררו כו' דאינו אלא סיפור דברים מה שהחיות אומרים וק"ל:

אין אומרים שירה על נס שבח"ל כו'. יש לתת טעם זה לפי שכשנכנסו לא"י נתקדשה והקב"ה נקרא אלהי ארץ אשר ה' אלהיך דורש אותה תמיד כמ"ש הרמב"ן פרשת נצבים ע"ש והנס שם על ידו ולא ע"פ שליח וראוי לומר עליו הלל משא"כ נס שבח"ל שנעשה ע"פ שליח או ע"י מלאך ורב נחמן דסבר לקמן כיון שגלו חזרו להיתרן הראשון היינו משום דודאי כשישראל על אדמתן אין השכינה שורה אלא בא"י במקום קדושה ואין לומר שירה אלא על נס שבא"י אבל כשגלו הרי גם שכינה עמהם בח"ל כדאמרינן עמו אנכי בצרה ויש לומר הלל גם על נס שבח"ל ובפורים קרייתא זו הלילה וק"ל:

צלצל היה כו' והביאו אומנים מאלכסנדריא כו' ומכתשת היתה כו'. לא קאמר הכא אל יתהלל חכם בחכמתו וגו' כדלקמן גבי מי שילוח דהתם בא לשנות המי שילוח מכמות שהיה מי השילוח וכתיב הכל בכתב מיד ה' וגו' אבל הכא מימי משה היה ולא באו

לתקן אלא הפגם וכמו שהיה מתחלה בלא פגם אלא שהאומנים של אלכסנדריא לא ידעו לתקן וכה"ג אמרינן בפרק א"ל הממונה גבי מעשה לחם הפנים וקטורת דאומנין של אלכסנדריא לא היו יודעים וק"ל:

ועליהם אמר נחושת ממורט נחושת ממורק כו'. צ"ע בהנהו תרי קראי דמלכים וד"ה כתיב ואת הסירות ואת היעים וגו' והנהו ב' כלים מפורש בהו אשר עשה חירם הכא קאמר דמימי משה היו ועוד דבהנהו קראי כתיב ואת הסירות ואת היעים כו' והנהו ב' כלים לצל ומכתשת לא הוזכרו כלל ודו"ק:

ועליהם הוא אומר וכלי נחשת טובה מוצהב שנים כו'. פ"ה בעזרא בכלים ששבו מן הגולה ולפי פשוטיה שנים היינו ב' כלים אבל א"כ ה"ל למכתב וכלי נחושת שנים או ושני כלים מוצהב גו' אבל כתב שנים בסוף למדרש שנים חמודות כזהב אי כמר שהיה טוב כפול כזהב שהיה כ"א וא' שקול כפול כזהב מתוך חמודתו וחשיבתו ואי כמר שהיו שניהם שקולים כזהב שהיה נחושת טוב כ"כ שהזהב לא היה שקול ושוה אלא כשנים מהם ורבי נתן דריש מיניה שנים שהיה כ"א כפול דהיינו ב' צלצלים וב' מכתשות ודו"ק:

שילוח היה מקלח כו' צוה המלך והרחיבוהו כדי כו'. יראה ע"פ מ"ש פ"ק דכריתות שאין מושחין את המלכים אלא על המעיין כדי שתמשך מלכותן שנאמר והורדתם אותו אל גיחון גו' והוא מעיין השילוח כת"י וזה המלך חשב אם יתרבה מימיו ומשיכתו יותר תימשך מלכותו והראו לו דאינו כן אלא נתמעטו המים והמשיכה דהיינו ביותר שהמלך מתגאה במלכותו נתמעט והוא ענין המקרא יען כי מאס העם הזה את מי השילוח ההולכים לאט גו' דהיינו שמאסו במיעוטו והרחיבו שימשך מים הרבה ע"ש מלכותו ואמר לקיים מה שנאמר אל יתהלל בג' הצלחות שזכר כי אם בזאת יתהלל המתהלל השכל וידוע אותי וגו' ע"ש הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל וגו' ודו"ק:

דף יא.

עשרה נקבים היו בה כ"א ואחד מוציא י' מיני כו'. היה נראה לפרש דהיינו דכתיב עלי עשור וגו' שנקרא כן ע"ש עשרה נקבים ועשרה מיני זמר שם אבל לקמן קאמרינן דכינור דלעה"ב יהיו בו י' נימין דכתיב עלי עשור וגו' וק"ל:

תחת אשר לא עבדת וגו' הוי אומר זו שירה כו'. והקפיד הכתוב על עבודת השירה בעונש ועבדת את אויביך וגו' כי היא מבטלת הרוח רעה כמו שמצינו בשאול ומביאה רוח הנבואה כמו שמצינו באלישע והיה כנגן המנגן וגו' וק"ל:

ואימא ד"ת כו' טוב לא אקרי כו'. המ"ל הא אקרי תורה טוב כמ"ש ואין טוב אלא תורה שנאמר כי לקח טוב וגו' ולמאי דמשני גבי ביכורים טוב לבב לא אקרי ניחא וק"ל:

ישאו קולם וגו' צהלי מים כו'. עי' פירש"י ועוד נראה לפרש ישאו קולם ירונו בגאון ה' היינו שיר שעל היין של הנסכים המשמח ה' ועוד יצהלו מים דהיינו בניסוך המים בחג כדתנן ר"פ החליל החליל חמשה וששה זהו החליל של בית השואבה ופרש"י כל שמחה זו אינה אלא בשביל ניסוך המים כדמפרש ושאבתם מים בששון ודקאמר לעיל אין שירה אלא היין היינו שירה שעל הקרבן של כל השנה לא היה אלא על ניסוך היין של אותו הקרבן אבל בחג היה שירה בלא יין דהיינו על המים ועי"ל דאין שירה שדוחה שבת אלא על היין אבל שעל המים אין השירה דוחה שבת כדאמרינן פרק החליל ודו"ק:

דף יא:

מגלגלין זכות ליום זכאי וחובה כו'. פרש"י זכות ליום זכאי בניסן נגאלו ובניסן עתידין להגאל עכ"ל והוא דחוק דה"ל להזכירו כמו שזכר ליום (חובה) וע"ק דהל"ל יום זכות ליום זכאי ונראה לפרש אשנה שניה קאי שיצאו ממצרים דמתחלתו יום שהוקם המשכן ביום א' היה ומגלגלין עליו כמה זכיות די' עטרות נטל אותו יום וכן באותה שנה באו המרגלים ביום א' והוא יום חובה גרם לכמה חובות בכייה לדורות דכשחרב הבית בראשונה אותו היום ט' באב היה וכן בשניה ומ"ש היה כיום שבאו המרגלים ומשמרתו של יהויריב גם הוא רמז לחובה כי ה' נצב לריב עם עמו:

[**שם**] **ומה שירה היו אומרים וישב עליהם את אונם וגו'**. אונם מלשון בן אוני לא אכלתי באוני דהיינו שהשיב הקב"ה אז עליהם את אונם ותלונתם לקיים בהם מה שאמרו ולמה ה' מביא אותנו אל הארץ לנפול בחרב נשינו וטפינו יהיו לבז וגו' ומסיים יצמיתם יצמיתם מלשון הכפול על חורבן בית ראשון וחורבן בית שני כדמסיק שהיה יום חובה דאין זה הפסוק שיר של אותו יום אבל איליא נפל בפומייהו וק"ל:

דף יג.

שבע שכבשו מנלן דקאמר כלב כו'. מבואר פ"ב דזבחים:

דף יג:

כינור של מקדש שבעה נימין היה שנאמר שובע שמחות וגו'. מדכתיב שבע חסר וי"ו דריש מלשון שבע דהיינו ז' נימין שכל א' עושה שיר ושמחה מיוחדת והיינו בעה"ז לפי יצירת ז' ימי בראשית כל הקדושות הולכין בשבע. השבת השביעית והיובל והספירה.

ושל ימות המשיח שמונה נימין נוסף שיר א' ע"פ מ"ש אין בין עה"ז לימות המשיח אלא שעבוד מלכיות והיינו משום שמחה א' שאין בו שעבוד מלכיות נוסף נימא אחת לימות המשיח. ושל עה"ב עשר נימין שנא' עלי עשור ועלי נבל וגו' הכוונה בו שעה"ב נברא בי' כי אז יתעלה למעלה מכל י' קדושות שבעולם עשר קדושות למטה א"י קדושה מכל הארצות כו' כדאיתא במשנה פ"ק דכלים ועשר קדושות למעלה במלאכים כדאמרינן במדרשות ובקרא בתרא דמייתי כתיב ביה שיר חדש דהיינו שיר לעה"ב אבל קרא קמא דמייתי לא מוכח מידי ואפשר דסמך אירשא דההוא מזמור דכתיב מזמור שיר ליום השבת דהיינו עה"ב יום שכולו שבת ועי"ל דכתיב בתריה כי שמחתני ה' בפעליך במעשה ידיך ארנן שאמר אימתי יהיה עלי עשור וגו' כי שמחתני ה' בפעליך בזמן שהקב"ה יבנה המקדש לעה"ב כמ"ש באש עתיד לבנותה ואז גם אני במעשה ידיך ארנן דהיינו גם בגרוני ובפי שהם עיקר שיר יהיו לעתיד ובכן בב"י וק"ל:

דף טו.

אין הקב"ה נפרע מן האדם כו' מבואר סוטה פ"ק:

אמר קרא וינסו אותי זה י' פעמים על זה נתחתם כו'. מלת זה יתורא היא דריש וק"ל:

כביכול בעל הבית אינו יכול להוציא כליו משם כו'. מפורש פ"ק דסוטה:

שם על דיבת הארץ שהוציאו גם שאמרו גם זבת חלב ודבש היא וזה פריה הוציאו דבת הארץ במה שאמרו ארץ אוכלת יושביה וכפי מה שפירשנו במסכת סוטה במה שאמרו וזה פריה הוציאו דבה ממש על הארץ שאין מגדלת דברים שיש בהן חיי נפש ע"ש:

א' בעליה וא' בירידה כו'. התימה מדברי הרמב"ם בפ"ד דאבות שתפס לו דרך אחרת בחשבון י' נסיונות דלא חשיב הך דעלייה ולא חשיב נמי רק חדא בשליו דכתיב והאספוף אשר בקרבו ולא חשיב בשבתנו על סיר הבשר ועייל שלישי במן דהיינו בקשתו ואפשר דהיינו דשליו דכתיב מי יתן מותנו בארץ מצרים בשבתנו על סיר הבשר באכלנו לחם וגו' מיהו הא דחשיב הך דתבערה ומפיק הך דעלייה מן הים הוא קשה דלא חשיב לי' תלמודא אלא דהיינו הך דהאספוף וגו' ודו"ק:

בעלייה כו' דכתיב וימרו על ים בים סוף וגו'. ולא ניחא ליה למימר דהיינו דירידה שאמרו המבלי אין קברים וגו' וכ"פ הרד"ק דא"כ לא לכתוב רק וימרו על ים סוף ומדכתיב על ים בים סוף משמע שאחר שהיו בים סוף המרו בהקב"ה דהיינו בעלייה שאמרו כשם שאנו עולין כו' ועיין בזה בתוספות באורך וכה"ג כתב הרמב"ם שם פ"ד דאבות וז"ל שהיה נבקע לדרכים רבים כמספר השבטים כעין קשת עגולה עכ"ל:

כלום יש עבד כו' אני נותן לך א' ומחצה כו'. כולה מפורש בפרק ע"פ ע"ש:
שנים במים במרה וברפידים כו'. דאלו נעשו קודם מעשה המרגלים דכתיב ביה וינסו אותי זה עשר וגו' אבל לא חשיב הך דמים דפרשת חקת ולא היה מים לעדה וגו' דזה נעשה בשנת ארבעים אחר מיתת מרים ומעשה מרגלים היה בשנת שניה לצאתם מארץ מצרים ולכך לא חשיב הא דפרשת חקת ותקצר נפש העם בדרך ומעשה קרח ומעשה פעור שכל זה נעשה אחר מעשה מרגלים ודו"ק:

דף טו:

ב' בשליו עיין פרש"י ותוספות ועיין מה שכתבנו בזה פ"ק דחולין גבי לא הותר בשר תאוה במדבר:
מ"ד מה יתן לך ומה וגו' אמר הקב"ה ללשון כו'. כוונת המזמור לפי דרש שיר המעלות אל ה' בצרתה לי וגו' הל"ל בצרה אבל כתב בצרתה רמז על השכינה שעמנו בגלות כמ"ש עמו אנכי בצרה ואמר ה' הצילה נפשי משפת שקר מלשון רמיה שהם מרחיקין השכינה ממני שעמי בצרה כדלקמן גבי לה"ר אתו לא אוכל אין אני והוא יכולין לדור בעולם ובשפת שקר כתיב דובר שקרים לא יכון לנגד עיני ואמר לבעלי לה"ר ושפתי שקר מה יתן לך ומה יוסיף לך וגו' לשון כפול זה דריש מה יתן לך על ב' המחיצות שהם שיניים ושפתים ומה יוסיף לך על שלא להיות זקוף חיצי גבור שנונים להרוס מחיצות השיניים עם גחלי רתמים להרוס מחיצות השפתיים ולפי שהלשון הרע הוא במקום שרבים מצוים אמר ואם ארחיק נדוד שאלין ואדור בכפרים שאין רבים מצוים לשמור עצמן מבעלי לה"ר אויה לי כי גרתי שם מפני סכנת משך שהם אומה הרשעה כמ"ש בן גוריון גם כי אויה לי כי שכנתי שם מפני סכנת אהלי קדר אבל בחרתי לי יותר טוב רבת שכנה לה נפשי במקום רבת עם שם אני חפץ שיהיה שכנה שם נפשי גם שיהיה במקום רבים שונאי שלום ובעלי לה"ר. ומסיים אני שלום וגו' כי זאת התועלת לי במקום רבים כשאני שלום וכי אדבר בד"ת שנקראת שלום אז המה למלחמה במלחמתה של תורה משא"כ בכפר שאין רבים מצויין חרב מלחמה אל הבדים וגו' וק"ל:
כל המספר לה"ר כו' אשר אמרו ללשוננו נגביר כו'. נסמך זה המאמר לדלעיל ללשוננו נגביר להרוס שני חומות הללו כי הנה שפתינו שהיא אחת מב' החומות היא אתנו ומסכים בדבור הלשון הרע ובקל פותח שפתיו לומר כי אדון לנו למחות בדבר וק"ל:
כל המספר לשון הרע כו' מתרגמינן לחלוטים כו'. לקמן אמרינן דעל ז' דברים נגעים באים כו' ומייתי לה מקראי ואפשר דהוציא מספר לה"ר מן הכלל דז' דברים מביאים

נגעים ויש בהן שאפשר שיכופר גם במצורע מוסגר משא"כ בלה"ר דלא יכופר רק במצורע מוחלט ובעי בטהרתו תגלחת וצפרים ודו"ק:

זאת תהיה תורת המוציא שם רע כו'. מדכתיב המצורע ולא כתיב הצרוע דרש הכי וק"ל:

מ"ד אם ישוך וגו' וכי מה יתרון לבעל הלשון. עיין פירש"י פ"ק דתענית:

מגדיל עונותיו כו' שנאמר שתו בשמים פיהם וגו'. דהיינו במי ששוכן בשמים כמ"ש לעיל שאומרים מי אדון לנו וכה"ג יש לפרש סיפא דקרא ולשונם תהלך בארץ באותם ששוכנים בארץ כבר דהיינו שמוציאין דבה ולה"ר אשוכני עפר וק"ל:

כל המספר לה"ר ראוי לסוקלו באבן כו'. כי ענין סיפור לה"ר היא כזריקת אבן להזיק ברחוק כדלקמן אי מה יד אינה ממיתה אלא בסמוך אף לשון כו' ת"ל חץ שחוט וגו' וק"ל:

אין אני והוא יכולין כו' אלא אתו לא אוכל כו'. מפורש פ"ק דסוטה ע"ש:

אמר הקב"ה לשר של גיהנם כו' אין חץ אלא לשון כו'. אין לפרש דחצי דקרא היינו לשון דכיון דגבור הוא הקב"ה שנונים אהיכא קאי ועוד חצי גבור דבק הוא ונראה לפרש לפי הדרש דחצי גבור היינו חיציו של הקב"ה שמשלח נגעים בבעלי לה"ר כדלעיל הם שנונים מלשון שניה דהיינו מצורע מוחלט בשבוע שניה אלא דקאמר אמאי נקט לה בלשון חץ וקאמר משום דאין חץ אלא לשון כו' ובמדה זו בא הקב"ה עליו מלמעלה בחיציו שהם הנגעים וק"ל:

מה תקנתו כו' אם ת"ח הוא יעסוק בתורה כו'. כדאמרינן מות וחיים ביד לשון דבעי חיי בלישניה דבעי מיתה בלישניה ואמר אם ע"ה ישפיל דעתו כו' דודאי אלו ב' עבירות גבה רוח ולה"ר שותפין הם שכללן הכתוב מלשני בסתר רעהו אותו אצמית גבה עינים וגו' כי הגאוה שבו מביאו שמדבר לה"ר על חבירו ועוד יבא בזה בס"ד לקמן ומ"ד סיפר אין לו תקנה כו' שנאמר יכרת ה' כל שפתי וגו' ואין סברא שתהיה עסק התורה ושפלות הדעת שיכפר על הכרת אבל התורה מגנא ומצלא מן החטא כדאמרינן בסוטה והיינו שמשמרתו שלא יבא לידי לה"ר שהוא בכרת והרמז בה בתר האי עניינא דיכרת ה' וגו' אשר אמרו ללשוננו וגו' משוד עניים וגו' כתיב אמרות ה' אמרות טהורות וגו' אתה ה' תשמרם וגו' דה"ק דע"י אמרות ה' וגו' אתה ה' תשמרם אותם העוסקים בתורה מן הדור הזה של בעלי לה"ר שלא יבואו לידי כך וק"ל:

כל המספר לה"ר מגדיל עונות כנגד כו'. ונראה שלא אמר שהיא גדולה כנגד ג' עבירות כו' דהא לא חייב הכתוב מיתה בעון לה"ר כמו בג' עבירות הללו אבל אמר שלה"ר מגדיל כנגד כו' דהיינו שהיא מביאה לכמה עבירות גדולות וק"ל:

לשון תליתאי כו'. עיין פירש"י ותוספות והוא דחוק ונראה לפרש שהוא למד מענייננו דקאמר לה"ר מגדיל נגד ג' עבירות כו' והיינו לישנא תליתאי שהוא שקול כנגד ג' עבירות וק"ל:

וכי יש יד ללשון אלא מה יד ממיתה כו'. השתא לא ידע לפרש מות וחיים על עצמו כדמסיק דבעי חיי בלישניה כו' וביד לשון כמו בכח הלשון אלא יד ממש קאמר להמית אחרים וע"כ קאמר וכי יש יד כו' אף לשון ממיתה דהיינו שממית אחרים בלשונו כדלעיל ומיהו ק"ק למאי דס"ד השתא דמות וחיים ביד לשון לגבי אחרים קאמר היאך מפרש לה לגבי חיים וי"ל דה"נ ה"פ לענין חיים מה יד מחייה אחרים כמו האומנים והרופאים אף לשון מחייה אחרים שלומדן תורה ומוכיחן לטוב להן וק"ל:

וכי מאחר דכתיב שתו בשמים וגו' חץ שחוט לשונם וגו' ל"ל. לא אקרא קאי הא דפריך דזה דוד אמרו וזה ירמיהו אמרו על דורו אלא דה"ק חץ שחוט לשונם וגו' הדרשא מיניה למה לן וכן תפרש גבי וכי מאחר דחץ שחוט וגו' מות וחיים וגו' ל"ל כו' וק"ל:

נורא בי פלניא כו'. פירש"י דמשמע עשיר הוא וכל שעה מצוי כו' ע"ש והיינו לישנא בישא דעשיר הוא ואינו מהנה לאחרים וכן הוא בפי' בע"י ולא משמע כן אלא היינו לישנא בישא דנורא בי פלניא לבשל בכל שעה דרעבתן הוא ולכך אם שואלין לאדם היכן אמצא נורא אומר נורא בי פלניא לא הוה רק גילוי מלתא אלא היכא דמפיק ליה כו' דההודעה בזה הלשון אינו אלא לישנא בישא דרעבתן הוא וק"ל:

כל מלתא דמתאמריה באפי מרה כו' א"ל אנא כר"י ס"ל כו'. לכאורה מאי ראיה מרבי יוסי דאימא ה"ק לא אמרתי דבר דהיינו לישנא בישא שהייתי צריך לחזר לאחורי בפני הבעלים וכן נראה מפירש"י פרק כל כתבי וי"ל דה"נ ה"ק כל מלתא גם שהוא נראה מיניה קצת לישנא בישא אילו האומרה לא היה חש לאומרה גם בפניו אין זה לישנא בישא לאומרה שלא בפניו והמשל כגון נורא בי פלניא אם גם בפניו היה אומרה שלא בפניו נמי לית לן בה משום לישנא בישא ודו"ק:

דף טז.

כל מלתא דמתאמרא באפי ג' כו' מ"ט חברך כו'. תרי נמי מפקי לקלא לענין עדות היינו במלתא דלאו טמירתא אבל כי האי מלתא טמירתא היא אבל בפני ג' ודאי מיפרסמא מלתא גם אם האחד לא יגלה השנים יעידו עליו ולא יוכל לכפור וק"ל:

מברך רעהו בקול גדול כו'. דהיינו ברבים שמא ישמעו בני אדם שאינם מהוגנים ויתאכסנו גם הם אצלו ואנסין ליה ויגנבו ממנו בביתו ורש"י פי' בע"א וק"ל:

אספר אדם בטובתו של חבירו כו'. עי' בפ' גט פשוט:
על ז' דברים נגעים באים כו'. יש לעיין על ז' דברים אלו דהא ודאי אין גודל עונם שוה והוא נתן עונשם שוה בנגעים והקדים לה"ר לכולם ונראה כמ"ש פ' במה בהמה ואין יסורין בלא עון שנאמר ופקדתי בשבט פשעם ובנגעים עונם אמר נגעים בלשון רבים לפי שיש ז' מיני נגעים בכתוב כמו ששנוים בתחלת מסכת נגעים האחד הבהרת עזה כשלג כו' הב' השאת כקרום הביצה ויש לכ"א ספחת הג' שחין ומכוה יש להן דין א' ד' נתק בראש או בזקן ה' הקרחת והגבחת ו' נגעי בגדים ז' נגעי בתים ושם מפורש לכ"א דין טומאתו וסימניו וז"ש בכאן נגעים באים בלשון רבים ולא אמר נגע או צרעת בא כי ז' מינין הם כמ"ש ויבאו על האדם כפי עונשו בז' עבירות אלו אם בגופו אם בממונו ונקדים בזה מאמר דבמ"ר שש הנה שנא ה' ושבע תועבת נפשו וגו' ר"מ אומר שש ושבע הרי י"ג רבנן אמרי שבע ומה מקיימין רבנן ושבע שביעית שקשה מכולן ואיזה משלח מדנים וגו' אר"י וכולן לקו בצרעת כו' לפיכך משה מזהיר זאת תהיה תורת המצורע המוציא שם רע ע"כ ויש לדקדק לר"מ דקאמר י"ג והכתוב לא חשיב רק ז' ומאי קאמר לפיכך משה מזהיר כו' ולא מייתי רק ממוציא ש"ר ונראה לדעת ר"מ שש אשר שנא ה' לא הוזכרו והיא ע"ז האחד ששקולה ככל התורה דכתיב בה אשר שנא ה' וקרי לה שש ע"ש שש לאוין שנכתבו בה ורבנן פליגי וסברי דהנך ו' הם בעצמם בכלל הז' דחשיב ולא קרי לה בלשון שבע אלא משום ששקולה ככל הז' הגם שכולן לקו בצרעת כדמייתי שם היא קשה מכולן ולפיכך משה מזהיר על השביעית שהוא משלח מדנים וגו' יותר מעל כולן שנאמר המצורע ולא כתיב צרוע ע"ש המוציא ש"ר וכתיב בההוא קרא בלה"ר ושבע תועבת נפשו כי הוא תועבת נפשו של אותו איש דאין זה אלא תכונה רעה שאין לו הנאה בדבר כמ"ש אם ישוך הנחש בלא לחש וגו' כדלעיל משא"כ שש עבירות שזכר שיש לו הנאה מהם וע"כ אמר כאן דז' מיני נגעים הנאמרים יבואו כפי עונש עבירה מז' עבירות והתחיל בקשה שבכולן שהיא לה"ר מדכתיב אוחו אצמית שיבא לידי מצורע מוחלט ובעי לכפרה תגלחת וצפרים הב' על ש"ד דכתיב אל יכרת מבית יואב זב ומצורע וגו' והוא נגע הנתק שהוא בראש או בזקן דכתיב ברישא דהאי קרא יחולו על ראש יואב הג' ועל שבועת שוא שנאמר ויאמר נעמן הואל וגו' דמשום גזל לא הוה דא"כ לא הוה בצרעת בגופו ובגוף בניו לפי המדה אלא בממונו כדלקמן מוצוה הכהן ופנו וגו' אבל בשביל השבועה באה בגופו ובגוף בניו והיינו נגע הבהרת כדכתיב ויצא מלפניו מצורע כשלג והוא סימן לבהרת עזה כשלג הד' על ג"ע דכתיב וינגע ה' את בית פרעה וגו' הוא נגע שאת ונקט לה בלשון רבים שיש לה תולדות שע"כ כתיב בה ספחת הה' על גסות הרוח

דכתיב ובחזקתו גבה לבו עד להשחית כדאמרי' בפ"ק דסוטה כל המתגאה כאילו עובד ע"ז דכתיב פן תשחיתון והוא נגע הגבחת שזרחה במצחו ואמר לשון זרחה כמ"ש כחמה עמוקה מן הצל הו' על הגזל דטומאת בגדים יבואו בשביל גזילה שבאו לו שגם הבית יטמא בנגע אם בנה בגזילתו והוצרך להוציא כליו ובגדיו מבחוץ שלא יטמאו כדכתיב ופנו את הבית גו' ואמר הוא כנס כו' יבא הכהן כו' דלא הל"ל וצוה הכהן ופנו גו' אלא ופנו הבית בטרם יבא הכהן לראות גו' הז' על צרת עין באה נגעי בתים דהיינו מי שמיחד ביתו לו ואינו מניח העני לבא לביתו רק שמייחד ביתו לעצמו ודו"ק:

מה קרבנות מכפרים אף בגדי כהונה כו'. מפורש כל הסוגיא בזבחים פרק תשיעי:

דף טז:

מה נשתנה מצורע שאמרה תורה בדד ישב גו'. ר"ל דשאר טמאים כגון זב וטמא מת לא נשתלחו חוץ לג' מחנות כמו המצורע וק"ל:

שאמרה תורה שתי צפרים כו'. גם בכאן ר"ל הזב וזבה מביאים קרבן לטהרתן מה נשתנה המצורע דבלאו קרבנו ב' כבשים מביא ב' צפרים א' לשחיטה וא' לשילוח וקאמר אמר הקב"ה כו' לפיכך יביא קרבן פטפוט כמ"ש לעיל מות וחיים ביד לשון דבעי חיי בלישניה דבעי מיית בלישני' וע"כ ב' צפרים צפור א' השחוטה לרמוז על פטפוט לשון הרע שיבטלו וצפור החיה רמז על פטפוט התורה שזו תקנתו והוא ענין עץ ארז ואזוב כדאמרינן לעיל אם ע"ה הוא ישפיל דעתו שנאמר וסלף בה שבר ברוח וק"ל:

לא תשנא גו' יכול לא יכנו כו'. איסור הכאה וקללה לחבירו מפורש בתורה אלא דהכא לענין תוכחה קאמר והאי קרא לא תשנא גו' גבי תוכחה כתיב ולכך קאמר יכול לא יכנו ולא יקללנו אפי' גבי תוכחה דבכלל לא תשנא גו' הוא וקאמר ת"ל בלבבך כו' שנאה שבלב כו' ודרך תוכחה אין זה שנאה בלב כמ"ש הוכח לחכם ויאהבך וק"ל:

יכול אפי' פניו משתנים ת"ל ולא תשא עליו חטא. לכאורה לפי פשוטו יש לפרש בהיפך הוכח תוכיח גם בהכאה וקללה כדמסיק הכא ולא תשא עליו חטא על הכאתו וקללתו אלא דכיון דכתיב הוכח תוכיח ומצוה להוכיחו לא אצטריך למכתב שלא ישא עליו חטא אלא לאשמועינן שלא ילבין פניו ברבים והיינו בדברים שבין אדם לחבירו אבל במילי דשמיא מוכיחו גם ברבים כמו שעשו הנביאים לכל ישראל והכי מפורש בת"כ ע"ש וק"ל:

א"ל טול קיסם מבין עיניך א"ל טול כו'. מפורש פ"ק דב"ב ע"ש:

אם יש בדור הזה מי שיודע להוכיח. פרש"י שיודע להוכיח דרך כבוד שלא כו' ע"ש. ולפי זה הך דאר"י כו' שהרבה פעמים לקה רבי עקיבא כו' וכ"ש שהוסיף בי אהבה כו' אינה ראיה לכאן כלל אלא אדלעיל קאי אמקבל תוכחה כמו ר' עקיבא שקיבל תוכחה ועי"ל דה"פ מי שיודע להוכיח דהיינו שיודע שאין להוכיח אלא את המקבל תוכחה ולא הלץ שאינו מקבל תוכחה ולפי זה שפיר מייתי ראיה מר' עקיבא ומהאי קרא דאל תוכח גו' וכה"ג מייתי לה מהאי קרא ביבמות ס"פ הבע"י ועיין בחדושינו שם:

תוכחה לשמה וענוה שלא לשמה. פירש"י שלא רצה להוכיחו שלא ישנאנו עכ"ל והתוספות פירשו ענוה שלא לשמה פי' משום גאוה כו' שלא לש"ש אלא לקנות שם עכ"ל ולא שייך זה לתוכחה לשמה גם עובדא דמייתי מרב הונא וחייא בר רב לא שייך לזה כלל דרב הונא ודאי לא עשה כן משום גאוה גם לפרש"י ק"ק הא דלא א"ל בפניו לאו משום שלא ישנאנו הוא דהא הכה אותו אלא שהיה חש עליו דלא ליכסף בפני שמואל ונ"ל לפרש דה"פ דאיזה עדיפא אם תוכחה לשמה שיוכיח חבירו גם אם מביישו או ענוה שלא לשמה עדיפא דהיינו שלא יוכיחו כדי שלא יתבייש והשתא מייתי שפיר מרב הונא שלא רצה לאומרו בתוכחה לחייא בר רב בפני שמואל כדי שלא ליכסף דהיינו ענוה שלא לשמה וק"ל:

למ"ד עד הכאה דכתיב להכותו ולמ"ד עד קללה כו'. צ"ע למ"ד עד הכאה ניחא דמצינו שהוכיח יונתן את אביו קודם שבא להכותו כדכתיב ויען יהונתן גו' ולמה יומת מה עשה אבל קודם נזיפה דהיינו ויחר שאול ביהונתן וקודם קללה נמי שא"ל לבשתך ולבושת ערות אמך לא מצינו שהוכיחו יונתן וי"ל דמשמע להו דאי לא הוה מוכיחו מקודם לא היה בא עליו בנזיפה ובקללה וק"ל:

ולמ"ד עד נזיפה הא כחיב הכאה וקללה כו'. ר"ל בתר הכי כתיב קללה והכאה ומשני שאני התם דאגב חביבותי' כו' מסר נפשיה טפי ויש לדקדק דא"כ עד נזיפה נמי ליכא למילף מיני' מה"ט דהא אגב חביבותי' מסר נפשיה כ"כ גם עד הכאה וי"ל כיון דיהונתן מסר נפשיה עד הכאה מסברא אית לן למימר באיש אחר לכל הפחות עד נזיפה. ובתוס' ולמ"ד עד נזיפה כו' וא"ת למ"ד נמי עד קללה הכתיב הכאה כו' עכ"ל כצ"ל ר"ל נמי דבתר קללה כתיב הכאה ותירוצם שני שכתבו בזה וי"ל דלא דריש לי' קרא דויטל שאול את החנית גו' כו' אינו מובן לי גם אם איתי' בהאי קרא אמאי לא דריש ליה ועוד דא"כ אמאי לא משני חלמודא הכי אהא דפריך ולמ"ד עד נזיפה הכתיב הכאה כו' ויש לעיין בזה גבי קללה דמייתי סיפא דקרא לבשתך ולבושת ערות אמך גו' אמאי לא מייתי הקרא שהביא

כבר שא"ל בן נעות המרדות וי"ל דאין זה אלא זלזול מה שנעשה כבר וקללה דקאמר ממש הוא שקללו שיהיה זה לבשתך ולבושת כו' וק"ל:

כי פליגי בהנאה דדביתהו כו' מנ"ל מינה כו'. צ"ע היאך לא יחוש על צער וביוש אשתו כצער דידי' הא אמרי' דחייב אדם לכבד אשתו יותר מגופו וק"ל:

שם ריב"ח אמר מהכא וילך למסעיו כו' רש"י הביא זה הדרש בחומש וכתב הרא"ם וקרא חניותיו בשם מסעיו לפי שאין חניי' בלא מסע כו' ע"ש ואין צורך אלא כדקאמר הכא דלמסעיו משמע אפילו באקראי ולא כן חניי' דמשמע קבועה ואולי נעלם ממנו סוגיא דשמעתין:

ומאומנות אבותיו כו' ואמר מר אימי' מבית דן כו'. דמשמע ליה מדמייחסו אחר אמו בן אשה אלמנה הוא לאשמועינן דבאומנתי' דאבותיו מצד אם הוה קאי דמצד אב מפורש בקרא ממטה נפתלי ואבותיו דנקט מצד אם דהיינו אהליאב וק"ל:

וכ"כ למה דתניא כו' כל שעברו עליו מ' יום כו'. נראה דה"פ וכ"כ במעט צער כי הני למה נחשב יסורין וקאמר כל שעברו מ' יום בלא יסורים כו' וביסורים גדולים לא היה יכול האדם לעמוד והיה מחסד אלהים למרק עונות מעט במעט יסורין כאלו בכל מ' יום ובשעה שיבואו עליו גם יסורין כאלו יפשפש במעשיו בכל מ' יום כדאמרי' פ"ק דברכות אם רואה אדם יסורים באים יפשפש במעשיו ושיעור המ' יום ע"ד שנאמר הן בעון חוללתי גו' דעיקר יצירת האדם הוא בעון וימי יצירה שהן מ' יום גם הם צריכים מירוק עונות וק"ל:

דף יז.

אלמלי בא הקב"ה עם אברהם כו' שנאמר ועחה גו' ואת אבותיכם כו'. לפי פשטיה דקרא ואת אבותיכם לא קאי אאברהם יצחק ויעקב אלא איוצאי מצרים כמפורש בקרא דבתרי' ויזעקו אבותיכם אל ה' גו' ויוציאו את אבותיכם ממצרים גו' אבל מדסתם בהאי קרא אבותיכם דרשוהו גם אאברהם יצחק ויעקב שכל מה שעשה להם צדקות ה' הוא ולא מן הדין וק"ל:

וניחותא. פרש"י ענוה אם הדור עז הקב"ה מעמיד עליהם פרנס עז ואם הדור נוחין זה לזה הקב"ה מעמיד עליהם פרנס שמנהיגם בנחת ומ"ד דור לפי פרנס איפכא דאחר פרנס אימשכא ולא ניחא להו למימר דדורשיו קאי אדור שהם כולם דורשי ה' אלא אפרנסים טובים שהם ודאי דורשי ה' או שכינוי דורשיו קאי אפרנסים שהם דורשי טוב לדור כמ"ש דורש טוב לעמו וק"ל:

מ"ד בראשית ממלכת יהויקים ובראשית ממלכת צדקיה גו' עד האידנא לא הוו מלכי אלא בקש הקב"ה כו'. הכי איתא הסוגיא פ' חלק ושם מפורש:

דף ל:

כמה קשה אבקה של שביעית כו'. מפורש כל הסוגיא פ"ק דקידושין ע"ש:

דף לא:

חולש מעותיו ללישכה כו'. פרש"י מלשון חלשים על הקדשים דפ' שואל דמפרש התם לישנא דפוריא וגורל כמו חולש על גוים ולא ידענא מאי גורל שייך הכא ועי' ברמב"ם פ"א כמו ויחלוש יהושע כו' ע"ש:

דף לב:

אפשר בא דוד ולא עשו סכות כו'. ולא קאמר באו זקנים אחר יהושע בא שמואל ושאול ולא עשו סכות ואפשר דבימי הזקנים ושמואל ושאול היו טרודים במלחמה ולא אפשר להם לעשות כולם סכות כזה שבימי עזרא דהטרוד פטור מן הסוכה אבל דוד בסוף ימיו היה לו מנוחה מכל אויביו סביביו כמפורש בקרא וכי לא עשה סכות כזה לכל ישראל אלא מקיש כו' וק"ל:

דבעי רחמי על יצרא דע"ז ובטלוה ואגין זכותא עלייהו כי סוכה כו'. מפורש פ' ד' מיתות דאנשי כנסת הגדולה שהם עזרא וסיעתו בעו רחמי על יצרא דע"ז ובטלוה ומשום דעון ע"ז איתא נמי בהרהור קאמר דתגין עלייהו האי זכותא דתפלת רחמים בא"י דלא ליתי גם לידי הרהור כסוכה זו שמגינה וקאמר דיהושע נמי היה לו לבקש רחמים על כך בזכותא דא"י ולא עשה כן ולכך נפחת לו היו"ד שהוסיף לו משה בבקשתו רחמים עליו י"ה יושיעך מעצת מרגלים בזכותא דא"י ודו"ק:

דף לג.

מלמד שהחזירן ירמיה כו' וכי מה טיבו של יאשיה בבית אל כו'. ורש"י בספר מלכים הביא דרש זה על כל ערי שומרון דכתיב בתר הכי שהוא מוכח טפי ותלמודא נמי אפשר שסמך ע"ז וק"ל:

מהכא גם יהודה שת קציר גו'. כפרש"י כמו קצין ומשמע ליה דעל יאשיה ניבא הושע שיהיה קצין עליהם כשישובו ואפשר דס"ל כמ"ד ס"פ חלק י' שבטים אין עתידים לחזור

אבל למ"ד שם עשרת שבטים עתידים לחזור פשטיה דקרא קאי על מלך המשיח לעחיד שימלוך עליהם בשוב גם עשרת השבטים וכן במהרה בימינו אמן סלה: